

Lankad 1 : Digoradur dre gomz

Dielloù 1 ha 2

Kalz a arc'hant zo bet dispignet gant Bro C'hall evit souten brezel emrenerzh Amerika. Bodet en deus Loeiz 16 ar Stadoù Meur evit kavout doareoù da ziskoulmañ an enkadenn gellidel a ra he reuz er vro. Fellout a ra dezhañ sevel tailhoù nevez. Hag evit ma vo deuet mat e c'houlenn gant ar bobl en he laka da sevel ivez kaieroù klemm da ober, hi ivez, kinnigoù (**Stagadenn 1 an dielloù roet d'ar skolidi** da lenn er prantadoù galleg pe brezhoneg).

D'ar 5 a viz mae 1789 e voe bodet ar Stadoù Meur. Ur spi bras a savas er vro a-bezh : ar Stadoù Meur diwezhañ a oa bet bodet e 1614 gant Loeiz 13 ha d'ar c'houlz-se e oa bet diskennet darn eus an tailhoù. Bremañ e fell da zileuridi an Trede Stad implijout ar c'haieroù klemm evit kaout muioc'h a c'halloud er Stad. Eus e du e fell da Loeiz 16 kreskiñ an tailhoù pe sevel re nevez.

1 200 kannadⁱ a zegouezh e Versailles. Ouzhpenn an hanter anezho zo kannaded an Trede Stad (o terc'houezañ 9 Gall diwar 10). E-pad ur miz e klask gouzout an dud ha bodet e vo an teir Urzh ha mouezhiet holl a-stroll (pezh a fell da zileuridi an Trede Stad) pe pep Urzh eus he zu (pezh a fell d'ar Roue). Pezh diforc'h ?

- Mar bez bodet an Teir Urzh e vo ur vouezh dre benn, mouezh pep den a gonto, ha niverusoc'h eo kannaded an Trede Stad.

- Mar bez mouezhiet dre Urzh (pezh a oa bet graet dalc'hmat en amzer dremenet) e vo 1 vouezh dre Urzh ha tostoc'h eo an Noblañs ouzh ar Gloer (2 vouezh) ali gant ar Roue eget ouzh an Trede Stad (1 vouezh).

D'ar 17 mezheven e kemer an Trede Stad an anv a "Assemblée Nationale" (Bodadenn Vroadel) hag e tivizont kregiñ gant al labour hep gortoz mui. Embann a reont ez eo didalvoud (pe *mann*) an tailhoù a vije savet hep o asant. D'an 20 e laka ar Roue serriñ ar sal m'en em vodont. Mont a reont holl neuze da « Sal c'hoari an tripod » (Salle du Jeu de paume), un doare tachenn tennis dindan doenn, ha touiñ enno da chom hep divodañ a-raok bezañ roet d'ar Stad c'hall ur Vonreizh nevez (skrivañ lezennoù nevez da aozañ ar galloud politikel, ar Stad : « le c'hoari an tripod » (serment du Jeu de paume) eo anvad al le-se ¹.

Lakaet diaes, ha gwanaet e c'halloud adal neuze, e ro urzh ar Roue da gannaded an teir Urzh d'en em vodañ pep hini en he sal hag embann ez eo mann ha didalvoud an divizoù kemeret gant ar Vodadenn Vroadel betek-henn. Eno eo ez embann Mirabeau², o taeañ ar Roue, ne fell ket dezho kuitaat sal c'hoari an tripod :

¹ gw. le ar gouren evit ar c'hlasadoù a ra.

² A noblañs anezhañ, en deus bet labouret Mirabeau evit ar Roue met morse n'en deus tizhet kaout ar staeloù a felle dezhañ. Lakaet en deus e anv e 1789 evit bezañ dileuriad Urzh an Noblañs e Stadoù Meur Provañs, ma oa ezel anezhi, met nac'het eo bet ganti. Diwar-se en

Istor : Deroù an Dispac'h gall

« Amañ emamp dre youl ar bobl, dre nerzh ar baionetezoù hepken eo e vimp skarzhet er-maez. »

Un nebeud devezhioù war-lerc'h e pleg ar Roue : « Fellout a ra dezho chom ? Foeltr ! Choment 'ta ! », ha reiñ urzh d'an div Urzh all da vont d'emgavout gant an Trede Stad. D'an 9 gouere e kemer ar Stadoù Meur an anv a "Bodadenn Vroadel Vonreizhañ" enni kannaded an teir Urzh.

War un dro avat, dindan levezon hag alioù an dud tro-dro dezhañ, en deus galvet ar Roue al luoz eus ar rannbarzhioù da drowardroioù Paris ha Versailles. 50 000 soudard. Nec'het eo ar Vodadenn Vroadel Vonreizhañ e vije divodet gant ar Roue. Priz an traoù, hag ar boued dreist-holl, a sav uhel. Krog eo pobl Pariz, o welout keraouez an traoù hag al luoz staliet e Paris, da vezañ nec'het. Tagañ a ra hi ar magazennoù boued. Diskouviat eo an Tevezeg (Maodiern Kentañ) Necker gant ar Roue. Necker avat zo karet gant ar bobl. Emsevel a ra hi.

Goulenn ouzh ar skolidi pezh a c'hell c'hoarvezout war-lerc'h...

Lankad 2 - Diell 4 : Preizhadeg *La Bastille*

1- Goulenn ouzh ar vugale deskrivañ ar skeudenn. Da betra e tenne La Bastille ? Bet savet da vare ar Brezel Kant Vloaz evit difenn Pariz diouzh ar Saozon (1367-1383) eo bet gronnet tamm-ha-tamm gant kêr Pariz o kreskiñ. E 1789 ne oa mui nemet ur c'hozh toull-bac'h (ne oa mui ken nemet 7 prizoniad ennañ, difennet gant un nebeud soudarded ampechet goude emgannoù : *des invalides*). Emañ lec'hiet e toull ar Faubourg Saint-Antoine, ur rakkêr poblek ha birvidik-tre. An darn vrasañ eus an dagerion a oa artizanet ha kenwerzhourion Pariz. Armoù, ur c'hanol en o zouesk, o doa preizhet dres a-raok en Hôtel des Invalides. Gwarded an toull-bac'h o deus tennet ur wech kentañ. Aet eo an dud muioc'h e kounnar c'hoazh. An eil gwech, ar warded (Invalides) o deus digoret an dorioù.

Ar sifroù war ar skeudenn a ziskouez ar gouarner de Launay, a vo lazhet gant an emsavidi (1), ar banniel gwenn war an tour da c'houlenn trugarez (2), ar c'heginioù peget an an enno (4), ar pont-gwint kentañ (5).

2- Sellout ouzh an talbenn saoznek. Emañ broioù all Europa (rouantelezhioù anezho ivez) o sellout a dost ouzh pezh a c'hoarvez e Bro-C'hall.

3- Kasaet e oa an toullou-bac'h gant an dud, dreist-holl hemañ a oa un toull-bac'h Stad tost d'ur c'harter poblek. Resisaet d'ar skolidi e oa bet preizhet *La Bastille* d'ar 14 gouere 1789. Goulenn outo petra eo an deizaid-se ? N'eo diazezet ar gouel broadel d'an deiz-se ken e 1880 avat.

deus lakaet e anv evit bezañ kannad an Trede Urzh ha bet degemeret evel-se e Stadoù Meur Provañs.

Istor : Deroù an Dispac'h gall

Lankad 3 - Dielloù 5 : Diskleriadur Gwirioù Mab-den

Lankad danevelliñ a-stroll

Pezh a oa c'hoarvezet kentoc'h : Plegañ a ra ar roue dirak kounnar ha feulster ar bobl. Ne gas ket al luoz (a oa bet galvet gantañ) a-enep dezhi. Anzav a ra ar Vodadenn Vroadel Vonreizhañ. Sioulaat a ra an traoù un nebeud e Paris. Mes sevel a ra ar bobl er rannbarzhioù bremañ, diwar emsavadeg Paris. Tagañ ha tanañ a ra ar gouerion hag ar vourc'hizion kastilli, nac'hañ a reont paeañ an tailhoù ha telloù d'an aotrounez. A-benn sioulaat d'ar bobl e vouezh ar Vodadenn Vroadel Vonreizhañ freuzidigezh ar brientoù³, d'ar 4 eost 1789. D'ar 26 eost e vouezh ivez Diskleriadur Gwirioù Mab-den hag ar c'heodedour... Goulenn ouzh ar vugale labourat diwar an diell 5 hag ar c'houlennaoueg.

Goulennaoueg diell 5

5a) Pajenn gentañ orin raklavar an Diskleriadur. Lakaat ar skolidi da verzhout ez eo bet skrivet gant ur bluenn. O lakaat da lenn : « des droits de l'homme et du Citoyen ». Gwirioù hon deus evel denion, evel tud, ha gwirioù evel keodedour Bro C'hall, da lavarout eo evel izili ar Vroad a gemer perzh en divizoù.)

5b) *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen, Le Barbier L'Aîné, 1789*, eoul war lienenn, 71 x 56 cm, Paris, mirdi Carnavalet.

Goulenn ouzh ar vugale da geñveriañ talbenn ar skrid orin ouzh talbenn an destenn engravet er maen. Kloazañ o lavarout ez eo an hevelep ha dezren ez eo an holl skrid an hevelep ivez. Goulenn ouzh ar vugale petra eo d'o soñj an arouezioù (“adammegoù”) hag o flaenaat dezho :

- War an tu kleiz, an Unpenniezh (emaomp c'hoazh dindan un unpenniezh, renad ar roue !), o terriñ chadennoù an tiranterezh (ar brientoù a waske ar bobl).
- War an tu dehou, Ijin ar Vroad (Bro C'hall), da lavarout eo nerzh spered an holl bobl, ar mennozioù nevez a ray d'ar vro mont war-raok...
- Lagad ar Ragevezh, Lagad Doue, eme darn, a sell pizh hag a chom war evezh evit ma vo doujet d'ar Gwirioù.
- Taolenoù ar Gwirioù a ra dave da daolenoù al Lezenn (an dek gourc'hemenn) bet kaset d'an Hebreed digant Mozez.

³ Gwirioù zo d'un den hepken pe d'ur rummad tud hepken d'ober un dra bennak pe da gaout un dra bennak (= dreist gwir). Ar vriention, dres, e brezhoneg, eo an noblañs.

Istor : Deroù an Dispac'h gall

- E-kreiz : boned frigian ar sklavourion frankaet da goulz impalaeriezh Roma (orin hevelep boned a zeu eus Persia – sl. boned an doue Mithra, bet azeulet-bras e Roma e deroù hon c'hompod – o tremen dre Frigia (en Azia Vihan). + Dindan ar boned : beg goaf an evezhier + Diandan beg ar goaf : feskenn nerzh an unaniezh. + A-us ar boned frigian ez eus un naer o kregiñ en e lost, arouez an traoù a bad dibaouez, dizehan : Gwirioù mab-den o deus da drebadout.

Lavarout d'ar skolidi ez eo e gwirionez ul livadenn dre eoul war lien, un trell-lagad da zreveziñ ar maen. Perak ar maen, hag ar maen marmor moarvat ? Degas soñj eus pezh zo bet gwelet e-kerz ar c'hemalenoù istor diwar kavadennoù ar skritur : pezh zo engravet er maen a bad + ar maen zo pounner, pouez zo, a-bouez eo an destenn engravet ennañ.

5c) Melladoù eus an Diskleriadur

Len a vouezh uhel hag ober evezhiadennoù bep un tamm. Lakaomp :

- An dra gentañ eo ar frankiz, ha kerkent e lakaer bevennoù dezhi : frankiz ar re all ;
- Gwirioù par zo d'an holl ; anzavet eo an den evel un hinienn, n'eus forzh pe hini eo e orin kevredigezhel ;
- Ezhomm ez eus eus ul Lezenn evit aozañ ar gevredigezh, mes ul Lezenn graet gant ar geodedourion pe gant o dileuridi, ha neket gant ar Roue, ar gloer hag an noblañs hepken ;
- Ar gwir da embann e vennozioù ha da glevout re an dud all : ar frankiz eztaoliñ, he stern o vezañ al Lezenn ;
- Ezhomm ez eus eus an tailhoù evit derc'hel urzh ar gevredigezh, met tailhoù paeet gant an holl dud hervez o finvidigezh.

N'emañ ket an holl velladoù amañ : 17 ez eus anezho en holl. Displegañ d'ar vugale n'emañ ket lakaet ar merc'hed ha tud an trevadennoù pe ar sklavourion e-mesk Mibien an Den. Olympe de Gouge a skriv e 1791 Diskleriadur Gwirioù ar merc'hed hag ar c'heodedourezed, a ginnig d'ar Vodadenn Vroadel. N'eo ket a-walc'h lavarout eo nac'het he zestenn. Troc'het e vo e he gouzoug dezhi e 1793 gant ar Republikaned hag embannet e vo er gazetenn *Le Moniteur* n'he deus ket ur plac'h da ober politikerezh. ⁴ (sl. **Stagadenn 2 an Dielloù**)

E Bro-C'hall e vo freuzet ar sklavouriezh, evit ar wech kentañ, e 1793, ha n'eo ken aze e krogo da dalvezout Gwirioù Mab-den evit tud an trevadennoù. Met e 1802 e vo adlakaet ar sklavouriezh e pleustr gant Napoleon.

⁴ Gw. ivez testenn brav-tre Per Guyomar, maer Gwengamp, kannad Aodoù-an-Hanternoz : "*Le partisan de l'égalité politique entre les individus* ", <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k567053/fl.item.zoom>. Evit un destenn e brezhoneg diwar-benn Per Guyomar, sl. Stephanie Stoll, *magazine Côtes d'Armor*, n° 140, p.10, 2015 : http://cotesdarmor.fr/fileadmin/user_upload/magazines/mag2015/Mag140_BD.pdf

Lankad 4 :

Diverradenn dre gomz

Petra hon eus desket ?

☞ Da vare ar Stadoù Meur e fell d'an Trede Stad (a zerc'houez 9 Gall diwar 10) ur vouezhiadeg "dre benn" ha neket dre Urzh evit kaout ar muiañ-niver. Plegañ a ra ar Roue. Bodet eo an Teir Urzh en ur Vodadenn Vroadel Vonreizhañ (he deus da sevel ar Vonreizh).

☞ Diwar alioù an dud tro-dro dezhañ e c'halv Loeiz 16 al luoz en-dro da Baris ha keraat a ra priz ar boued.

☞ D'ar 14 gouere 1789 e sav Parizianiz ha preizhañ a reont toull-bac'h *La Bastille*. Emledañ a ra an emsavadeg er rannbarzhioù.

☞ Evit sioulaat an emsavadeg e Bro-C'hall a-bezh e vouezh ar Vodadenn Vroadel Vonreizhañ **freuzidigezh ar brientoù** (4 eost 1789) ha **Diskleriadur Gwirioù mab-den hag ar c'heodedour** (26 eost 1789).

Diverradenn dre skrid :

Deroù an dispac'h gall

D'ar 14 gouere 1789 e preizh Parizianiz *La Bastille* evit rediañ ar Roue da asantiñ da savidigezh ar Vodadenn Vroadel (o veskañ an 3 Urzh, kloer, noblañs, hag ar re partabl (dinobl)).

Asantiñ a ra ar Roue met emledet eo an emsavadeg er rannbarzhioù. Evit sioulaat pobl ar rannbarzhioù e vouezh ar Vodadenn Vroadel **freuzidigezh ar brientoù** (4 eost 1789) ha **Diskleriadur Gwirioù mab-den hag ar c'heodedour** (26 eost 1789).

Istor : Deroù an Dispac'h gall

ⁱ « D'ar 16 ebrel 1789 en em vod leiridi ar c'hêrioù hag ar Gloer Izel e kêrioù pennañ Breizh evit dilenn o c'hannaded da Stadoù Meur ar riez ha lakaat dre skrid arc'hadurioù o mouezhierion. Ar re-mañ a c'houlenne dreist-holl ma ve doujet da Feur-Emglev 1532, lamet brientoù an aotrounez ha dilerc'hioù ar c'hladdalc'helezh dre vras, degemeret an holl e staeloù an amaezhierzh stad. En hevelep deiz e tisklerie leiridi an noblañsoù e Sant-Brieg e nac'hent kas kannaded d'ar Stadoù-Meur hag e tianzavent en a-raok neb a vennfe kemer perzh enno en anv Breizh. An hevelep emzalc'h o devoe ar Gloer Uhel. En doare-se en em gavas e Versailles div wech nebeutoc'h a Vrezhoned eget ma oa da vezañ. »

S.A.D.E.D., Istor, Preder 1963, Han-104/921